

LAJTAI L. LÁSZLÓ

„MAGYAR NEMZET VAGYOK”

ESZMETÖRTÉNETI KÖNYVTÁR 18.

Szerkesztőbizottság

DÉNES IVÁN ZOLTÁN

HEGEDŐS MÁRIA

KOVÁCS GÁBOR

LÁNG JÓZSEF

NAGY ERZSÉBET

PERECZ LÁSZLÓ

LAJTAI L. LÁSZLÓ

„MAGYAR NEMZET VAGYOK”

---

*Az első magyar nyelvű és hazai tárgyú
történelemtankönyvek
nemzetdiskurzusa*

ARGUMENTUM KIADÓ,
BIBÓ ISTVÁN SZELLEMI MŰHELY

2013

A kötet az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA)
támogatásával jelent meg.
(Témaszám: OTKA PUB-K 103293. és OTKA NN 85962.).

Lektorálta:
MESTER BÉLA

© Lajtai L. László, 2013

Tartalom

Előszó	9
Bevezetés	13

I. NEMZET ÉS TÖRTÉNELEM

A magyar nyelvű nemzeti történetírás kialakulása

1. Nemzet és nacionalizmus	27
2. Nemzet és nacionalizmus a 19. századi Magyarországon	32
3. A 'történelem' modern koncepciójának kialakulása	49
4. A szaktudomány értelemben vett történetírás nemzeti intézményesülése és a nemzeti emlékezet	58
5. A magyar történetírás nemzetdiskurzusának alakulástörténete a kritikai történetírás előtti korszakokban	73
6. A kritikai és magyar nyelvű történetírás intézményesülésének és a nemzetdiskurzus modernizálódásának kezdetei	100
6.1. A hazai kritikai történetírás intézményi megalapozása és magyar nyelvűvé tétele	101
6.2. Az 1848 előtti országtörténeti összefoglalók és a nemzetdiskurzus átalakulása	127

II. NEMZET ÉS TÖRTÉNELEMOKTATÁS

Intézményi keretek, tankönyvek, tankönyvszerzők és tankönyvhasználat

1. Az 1848 előtti Magyarország oktatásügyi intézménytörténete	159
2. A közoktatás magyar tannyelvének kialakulása	173
3. Az 1848 előtti magyar történelemoktatás főbb jellemzői	185
4. A hazai történelem oktatásának pedagógiai eszközei az 1848 előtti Magyarországon	195

4.1. Mi a 'tankönyv'?	195
4.2. A tankönyvkorpusz kijelölésének szempontjai	199
4.3. A korpusz kvantitatív jellemzői	207
4.4. A tankönyvszerzők társadalmi beágyazottsága	214
4.5. A korpusz elemeinek rövid kiadás- és hatástörténete	234
4.6. A korpusz néhány eleme a felekezeti normák fényében	250

III. NEMZET ÉS SZÖVEGKÖZÖTTISÉG

A tankönyvek transztextuális nemzetdiskurzusa

1. Szöveg – intertextus – paratextus	265
2. „Élni a' hazának”: a szövegkezdő paratextusok hazai és nemzetdiskurzusa (címek, mottók, ajánlások és előszók)	268
2.1. A címhasználat tendenciái	268
2.2. A jelmondat nemzetiesítésének változatai	274
2.3. Hazai, nemzeti nyelv és didaxis: az ajánlások és előszók tematikája	283
3. Árpádtól Ferdinándig: a para- és intertextusok hazai és nemzetdiskurzusa (jegyzetek és szépirodalmi idézetek)	292
3.1. Erudíció, negatív múltkép és szimbolikus nemzetvédelem – a jegyzethasználat sokrétősége	292
3.2. A tevékeny hazaszeretet retorikája: az idézetek jelenre reflektáltsága és jövőorientált nemzeti múltdiskurzusa	305
3.3. A konklúzió aktuálpolitikai jelentősége: a szövegzáró idézetek változékony hazadiskurzusa	315
4. Embléma és panteonizáció: az illusztrációs paratextusok nemzetdiskurzusa	327
4.1. A területi integritás és politikai függetlenség vizualizációja: kartográfiai mellékletek és emblematikus címerábrázolások	327
4.2. Az első magyar nyelvű illusztrált történelemtankönyv képanyagának szerkezeti felépítése és forrásai	343
4.3. A múlt vizuális megjelenítésének nemzetiesítése: címer-, klenódium-, emlékmű- és trikolorábrázolások	357
4.4. Panteonizáció és a nemzeti történelem képi ábrázolásának konjunkturális átalakulása	367

IV. NEMZET ÉS FOGALOMHASZNÁLAT

A 'történelem', 'nemzet' és 'állam' fogalmi hálójának
jelentésmezői az 1848 előtti tankönyvnarratívákban

1. A 'magyar történelem' definiálása	
Fogalmi és kronológiai keretek	385
1.1. A 'történelem' célja és fajtái	385
1.2. A hazai 'történelem' tárgya	392
1.3. A hazai 'történelem' időrendje	399
2. Ethnosz és nemzet I. Az eredet narratívái	406
3. Ethnosz és nemzet II. Név, nyelv, vallás és karakter	430
4. Állam és nemzet I. Országszerzés és honalapítás	445
5. Állam és nemzet II. Alkotmány és Szent Korona	461
5.1. Az álmosi-árpádi eredeti szerződés, avagy az „ősalkotmány” problémája	461
5.2. „Az ország elrendezése”: az őszalkotmány és a társadalmi berendezkedés kérdése	471
5.3. Szent Korona és az istváni alkotmány	477
5.4. Alkotmányfejlődés és a központi hatalom viszonya	490
6. Nemzetiségdiskurzus és a jövőhorizont tágra nyílása	502
Utószó helyett	515

FÜGGELÉK

I. Az 1848 előtt íródott és megjelent magyar nyelvű és hazai tárgyú történelemtankönyvek katalógusa	521
II. Az 1848 előtt iskolai használatban lévő magyar nyelvű és hazai tárgyú, nyomtatásban megjelentetett történelemtankönyvek szerzői és főbb adatai	550
Rövidítésjegyzék és irodalom	555
Névmutató	625
Az Eszmetörténeti könyvtár eddig megjelent kötetei	645

HU ISSN 1785–3478
ISBN 978-963-446-690-1

A kiadásért felel Láng József,
az Argumentum Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Hegedős Mária
A borítót Kiss Zsuzsa tervezte
Tördelte Nagy Erika

Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme